

VEGYES APRÓSÁGOK.

ISMERTETÉSEK, ÉSZREVÉTELEK, FEJTEGETÉSEK.

1) *Álnok*. — Nyelvt. Közl. I, 308. kétségbe vontam volt a magyar *álnok* szó eredeti magyarságát, a mi annyiban bír némi fontossággal, a mennyiben *álnok* közönségesen olyan magyar szónak tekintetik, mely *nok* képzővel készült s mégsem szláv eredetű. Mert tudvalevőleg a *nok*, *nök* (*nek*) képző a magyarban régebben is használtató csak oly szókban fordul elő, melyeknek többi része szláv eredetű, magában a szlávtságban ez egy alakja lévén : *nik*; természetes, hogy nem a magyar ragasztotta oda, hanem a kész *nik*-es szót vette át a szlávból, csak a végzet hangzatját magyarosítván meg, hogy a magas- és mélyhangúságnak a magyar hangtörvényektől kívánt különbsége legyen meg. Ilyenek : *bajnok* (lásd I, 311. *boj* pugno; szláv *bojnik* pugnator), *szövetnek* (ebből : *svetnik*; *svet* világ, világosság) stb. Czuczor-Fogarasi is elismerik a *nik* igaz szláv voltát (NSzót., Előb. 146), mondván, hogy ez „a szláv nyelvekben oly gyakori és általános, hogy azt eredeti sajátjoknak kell tartanunk.“ Szerintök egészen szlávok : *asztalnok*, *komornok*, *szövetnek*; magyaroknak tekinthetők : *álnok*, *tálnok*, *tárnok*, *fegyvernek*; közös : *bajnok*; kétesek *lednek*, *csarnok*, *rosnok*. — A szláv *nik* (magyaros *nok*, *nök*) képző, mint szóalapot, melyhez járúljon, főnevet kíván, s azért véltem volt, hogy *álnok* jobban az ószláv *alb* (al) nequitia-tól származtatható, mint a magyar *ál* = hamis-tól; szóval azt, hogy magyar *álnok* nem csak szláv képzővel van, hanem mindenestül szláv eredetű szó. Mint ilyennek, megfelelné neki ezen ószláv alakja *albnikъ*, melyet ugyan magát nem találtam volt, de egész szabályszerűséggel föltehettem; kivált az *albъ* insidiosus mellett. Véleményem igazolására most fölhozhatom ennek újszláv mását, a mint ez a déli szlávtság ily című szótárában : „Gazophylacium Illyrico-latinum. (Szer-

zöje : Bellosztenecz János. Zágráb 1740.)“ található : *jálnik* simulator, deceptor, circumventor. Synonymuma *himbenik* (ettől : *himba* dolus, fraus, deceptio; melléknév : *himben* dolosus, fraudulentus, fallax). Az ószláv *alb*-nak megfelelő *jál* így van adva : invidia, odium; a *albъ*-nak megfelelő *jalen* : invidus, invidiosus; negligens; iniquus, injustus, improbus. Nem nehéz ezek között az *álnok* jelentésére rátalálni. A müncheni és bécsi codexekben előforduló : *álnokodik* sem hozhat senkit is zavarba, mert bizonyosan *álnokolkodik* helyett való, a mint a NSzótár is megjegyzi.

Az ezen kívül még magyarnak tekintett *tárnok*, *tálnok*, *fegyvernek* szókat nem akarom most bántani; mert *tár* szónak áltaji vagy árja eredetének kutatása, melyről MNyelv. III, 461. Hunfalvy értekezik, nagy fa, melybe még nem merem vágni fejszemet. Csak azt jegyzem meg, hogy a déliszlávban (l. Bellosztenecz szót.) van *tárnik*, thesaurarius, praefectus aerarii (a *tar*-ból származó melléknév is ebben : *tarna komora* thesaurarium, aerarium, domus thesauraria, szószerint „táros kamara“); *tárnik* képzőjét (*nik*) ugyan csak a szláv ragaszthatta a *tár*-hoz, de azért meglehet, hogy a kétes eredetű *tár*-t mégis a magyartól vette át, mint több más elvitázhatlan magyar szót is (p. o. *falat* frustum, szlávul *kús*, olv. *kúsz*; *harmica* tricesima = harminczad). — A *tálnok* is régibb keltű : Molnár Albertnél *tálnak* v. *talnok* dapifer; de a *fegyvernek* már újabb, Molnár Albertnél, még PPápainál is : *fegyverhordozó*.

A kétes *nok*-osok közül a *lednek*-et illetőleg föl lehet hozni az orosz *ледвецъ*-et is (*ledvec*, wicke), mely azáltal hogy más képzővel van; némileg arra mutat, hogy az alapszó *led* is inkább szláv eredetű. —

Egy jó példa arra, hogy mily képzőt használ a magyar nyelv a szláv *nik* helyébe, lehet ez : dsláv *kormán-nik* gubernator navis = magy. *kormány-os* (*kormán* gubernaculum navis = *kormány*), v. ö. *kapu-s*, *gulyás*, *tehen-es*, *hajó-s* stb. Igen jellemző e tekintetben, hogy a magyar nyelv némely idegen eredetű szóhoz, mely már az idegen nyelvben saját képzőjénél fogva az említett magy. *os*, *es*, vagy szláv *nik* képző értelmét magában foglalja, még egyszer *os*, *es*-et ragasztott, mintegy ez által ki akarván jelenteni, hogy az idegen szó olyan jellemű, mint azon hasonfajú szók, melyeket maga *os*, *es*-sel képez, p. o. *korcsmár-os*, szláv *krčmár*, dszl. *kerčmár* (ettől : *krčma*, *kerčma* = *korcsma*). Itt a magyar nyelv utólagos *os* képzővel mint-

egy azt akarja mondani, hogy, ha a szláv meg nem előzi *ár* képzőjével, ő *korcsma*-ból ezt képzí vala: *korcsmás*, a mi = *korcsmár* lett volna. Пыенек: *mészár-os* = dszl. *mesar* (olv. *meszar*), tót *müsjar*, szószerint ném. „fleisch-er“, ettől *mäso*, dszl. *meso*, orosz мясо, *mjaso*, *mäso* (oroszul *müsjar* helyett *nik* képzővel: мясникъ, *mjasnik*, *mäs-nik*); *olejkár-os*.

2) *Kedig*, *pedig*. — A régi *kedig*, mai *pedig* — mondatviszonyító conjunctio; de vajjon mi az eredeti szóértéke? — A magyar *kedig* (ez a *pedig*-nél eredetibb alak) azt teszi: igaz, való (wahr, verus). — Azonos a jakut: *kirdik* v. *kiržik* = tör. كچرك *gerček*-kel, mely mint névszó épen ezt teszi: igaz, való, (wahr, verus).

Ez állításom hangalaki oldaláról némi bizonyítást kíván. Teljesen megfelelő volna a jakut *kirdik*-nek magyar **kerdig* vagy bár **keldig* is; példákat kell tehát fölmutatnom arra, hogy a magyar nyelv *t*-hangok és ezekkel rokon hangok előtt, már régebbi szókban is az *r* és *l* liquidákat elejtette. Mert ezen elejtés, hol csak mai táj-
ejtésben mutatkozik, de nem a derékköznyelvben is (székely: *mett* = mert, *miét* miért, *mingyát* mindjárt, *vót* volt, *hót* holt stb.), tán nem terjed vissza azon korba, melyben *kedig*-et már *r* nélkül találjuk; főleg tehát olyan példa kell, hol különben egyező szóban a török-jakut megtartotta a liquidát (*r*, *l*), a magyarban pedig azt általában már nem találjuk. Ilyen példa magy. *hát* = tör. *ard*, mely gutturalis előhangot vesztett, épen úgy mint ezen második szintén ide-tartozó példában: tör. *altı* = magy. *hat*, osztj. *khüt*; — magy. *négy* ebből lett: *nelgy* v. *nergy* úgy állván ellenében a tör. *dört*, hogy a vég *t*-nek a magy. *gy* felel meg, de az ez előtt való *r* már nincs a *négy*-ben; — a *hangya* = tör. *karınja*, jak. *kimirdagas*, karagasz *kamerska* (e szerint valószínű, hogy a tör. *karınja* e h. *karımja*, betű-átcsereeléssel e h. *kamır-ja*): magy. *hangya* akár **harngya* volt a legközelebb megelőzője, akár **hamcrgya* (= jak. *kimirda-gas*), *hamagya*, *hamgya*, mindenestre elejtette az *r*-et, dentalis hang (*d*, v. *n*) előtt; — magy. *húgy* stella = tör. *jıld-iz*, csuv. *šuld-ur*, jak. *sul-us*; — magy. *pocok*, *mocok*, tör. *balçik*; — magy. *föd-ni*, tör. *ört-mek* (v. ö. osztják *ede* födél, tör. *örtü*). — Az *r*-nek *t* és rokon hangok előtt való elejtése azonban itt-ott a törökben is mutatkozik; leginkább engedte azt lábra kapni, még a nyelvtani formák képzésében is, a csuvas (l. erről NyK. I, 367. l.); egyes gyökszókban is, egybetartva a törökkel p. o. *vuda*, tör. *orta* közép; *itti* v. *itti* a többi, tör. *artik*

több, jak. *orduk* (meglehet a magyar *egyéb* is ehhez tartozó); *tuvat* négy = jak. *tüörd*, tör. *dört* (*tewart* helyett); *vid-üs* földni, az imént említett tör. *ört-mek* stb. — Azonban elég ennyi annak fölmutatására hogy csak *r* vagy *l* nélkül ismeretes magyar szók bírhatták *t* és rokon hangok előtt valaha ezen *r* és *l*-t; több ilyen bizonyítást hozhat még más áltaji nyelv egybehasonlítása, p. o. magy. *hid*, finn *silta*, *faggyu*, osztj. *polí* stb. — Magában a magyarban csak az egymás mellett álló *verdik* és *vedlik* (azaz : *verdlík*)-re figyelmeztetek még. — Abban tehát nincs nehézség, hogy egy hajdani **kerdig* (v. **keldig*) ezzé változhatott : *kedig*. — Továbbá hogy a *d*-vel való alak (jak. *kirdik* az eredetibb, a melyből a *ž*, *č*-vel való jak. *kiržik*, oszm. *gerček* elváltoztak, a hangfejlődés természetes menetén kívül, *kojb. kirtis* is mutatja, mely *t*-vel való. — Végre, hogy a *k*-hangú török végzet szintén még teljes *k* hanggal megvan a megfelelő magyar szóban, erre hasonló eseteket láthatni M. Ak. Értesítő, Nyelvt. oszt. II, 165.

A *kedig* (*pedig*) fent állított eredeti szóértéke mutatkozik 1) abban, hogy mint conjunctio adversativát a régi magyar litteratorok a latin *vero* kifejezésére használták, melynek etymologicus jelentését is nem lehetett nem érezniök. A latin *vero* is rendszeren nem a mondat elején hanem valamely kiemelt mondatrészt után áll; a *kedig* (*pedig*)-nek is ily elhelyeztetését bátran latinismusnak lehet tartani; 2) azon magyarosabb használatban, melynél fogva adversativ mondatnak elején áll, még *pedig* ilyenekben : „állítod, *pedig* nem úgy van“; „czivódnak, *pedig* jobb lenne egyetérteni“ (Gyergyai, Magyar. ny. sajtáságai 64.). — Itt a *pedig*-nek nem jut más szerep, mint bizonyítgatva emelni ki az ellenvetés igaz voltát; az ellenvetés mindig olyan alaptartalmú, a melybe az ellenmondat tartalma beléütközik; jól lehet tehát magyarázni a fentebbi mondatot így : „czivódnak; igazán (bizony, *fürwahr, wahrlich, meiner treu*) jobb lenne egyetérteni.“ A két ellenmondat logikai viszonya ugyanaz marad, bár megfordítjuk is a rendet : „jobb lenne egyetérteni, czivódnak“ vagy a mondatviszonyítást kiteve : „jobb volna *ugyan* egyetérteni, *de azért mégis* czivódnak“; ily helyt a német nyelv a *zwar*-t használja (= *ugyan*), mely szintén nem egyéb mint „ze *wäre*“ : *zwar wäre es besser . . . und dennoch . . .*

A *kedig* (*pedig*)-hez régenten és még mai nap is nagyon szeret járulni *len* rag : *kediglen* (*pediglen*). — Ezen *lan, len* rag is azo-

nos a módhatározót képző tatár *lajın*, *lejın*, jak. *lın*-nel, melynek alapját a hasonjelentésű tat. *laj*, *lej*, jak *lï*, *lï*, csuv. *la*, *le* (l. Ny. Közl. II, 21) = magy. *lag*, *leg* teszi. *Kediglen* (*pediglen*) tehát *len* ragjánál fogva adverbium alakú is, ily jelentéssel: igazán, valóban (*igazlag*, *wahrlich*).

3) Schott V. „*Altajische studien*“ II, czikk. (A berlini tudom. akademia 1861-ki „*Abhandlung*“-jaiban). — Schott áltaji tanulmányainak első cikkét még Magy. Nyelvészet VI, 165. stb. ismertetem meg; most a másodikból is, mely „hátulsó részt vagy tájat“ jelentő, s többféle időhatározót valamint szó- és mondatviszonyítót eresztő áltaji alapszókat tárgyal, ránk nézve érdekes tényeket emelhetünk ki.

Egy első csoportban szóba jő a magy. *késő* és *késni*, mely alakjára nézve legközelebb jár a tör. *kiç*, *geç*-hez, és temporalis jelentését az „utána, még hátul való“ localis jelentésből nyerte. Emez van még az alakilag egyező csuvas *khis*-ben (tkp. *khïs*, a Ny. Közl.-ben eddig követett írásmódom szerint *hïš*, v. ö. fent a 31 és 43. ll.); továbbá mong. *khoj(i)* hátul, késő, melynek *khoj* alakjától származnak *khojno*, *khojna* (hátra, később), meg mandsu *khono* adhuc, etiam. E szerint alapszóul tünteti föl Schott úr ezt: mong. *khoj*, *khoj*, hozzá csatolván még a csuv. *kaj*-t is (*kaj-la* hátra stb.). Ebből új névszóalakok keletkeznek: mongol *khoj-tu* hátulvaló, következő, a melynek *tu* képzőjét fölismeri a csuvas *kot*, tör. *küt*, *güt* (culus) vég *t*-jében; sőt igezők is: mong. *khoj(i)* mint igező „késni“, török *kajt*, *kajüt*-mak revertor, meg jakut *khojutá* „elkésni“ (*khojut* v. *khojut* később, azután). E tények arra a kérdésre vezetnek bennünket, vajjon szabad-e a magy. *késő*-t (spät, serus) a *késni* igezőt származtatni? vagy így kell-e taglalni e szavunkat: *ké-ső*, mely úgy volna képezve mint *el-ső*, *bel-ső*, *utol-só*, *al-só* stb. Úgy látszik, már fogalmánál fogva is, ezek sorába tartozik a *késő*, minthogy az egyszerű hely- és ebből elváltozva időviszonyi fogalom eredetibb, mint a csak ezen fogalmon alapuló igecselekvésé. Továbbá legalább *kajüt* nyilván képzőt mutat, mely által ez igező az alapszóból (*kaj*-ból) származik, akárminek tartjuk is e képzőt (ha nem is verbum substantivum maradékanak, Schott úr szerint, mely a *küt*, *güt* elmenni igeiben is megvolna); jak. *khojutá* nyilván csak a *khojut* kész adverbiumból származik. Meglehet azonban, hogy *késő*-ben nem *ké*-hez, hanem már *kés* alapszóhoz járult a *ső* képző, azaz hogy tkp. *késső* volna a teljes alakja. Mert különben

nem tudjuk szorosán fölfogni a tör. *geč*, meg csuv. *hiš*-hoz való viszonyát, miután ezekben nincs a magy. -*só*, -*ső*-nek megfelelő képző (mely szerepet különben a tör. *ki*, csuvas *hi*, *ghi* szokott vinni : *ev-vel-ki*, *bugün-ki* stb.); ezen alapszóból egyrészt, most már nem látható képzővel, a *kés-ik* ige *), másrészt a *kés-ső* (*késű*) névszó keletkeztek volna. — Mint a csuvas *hiš* (*khüs*)-nek legközelebb álló török megfelelőjét azonban nem *geč*-et, hanem *كیج* *kíč*-ot tekintjük (hajó tatja, általában valaminek hátulsó része). — Egy magyar ige, mely talán szintén egy helyviszonyos alapszóból ered, ez lehetne : *köv-et-ni*. — Még egy kojbal-tatár ige, mely hasonló alapnak köszöni keletkezett, ez : *burnîrmen* (tő : *burna*) „ülül menni, meg-előzni“ (*burun* orr és „das vordere“; *burunga* szószerint „der nase nach“ = nach vorn).

A második csoportban akadunk a magy. *de*-re is, a török *da*, *de* (és, is), *daha*, *dakhë*, *takë* (adhuc, rursum, etiam), mordvin *taga*, finn *tai* (*tahi*) vagy *ta* („vagy“ — de „meg, és“ is) tisztes társaságában. A *de*-nek mai adversativ jelentése, az „utána, s így hozzátevés“ alapjelentéséből fejlődött; azonban a török *dakhë*-nak is sokhelyt már adversativ kezd lenni, s magam vettem észre fordítás közben, hogy helylyel közzel magyar *de*-vel fordítható. — Az alapszó mindezekre nézve *taka* : épen így a finnben „pars postica“ (*ta'an*, *ta'aksi*, *taas* retro, iterum, v. ö. M. Nyelv. V, 242); mandsu *dokho* occiput. — A magyarban még a *tat*-ot (hajó-*tat*) is figyelembe lehet venni, ha az netán úgy alakult volna, mint tör. *göt*, csuv. *kot* (culus). — Hát ez : *tag-ad-ni*?

A 3-ik csoportban legelül a magy. *hát*-ot találjuk, melyről azt írja Sch. úr : „mint főnév“ „rücken (dorsum),“ mint particula „sonach, folglich“ s a feltételező *ha* kiséretében (*hát-ha*) a német „wenn nun,“ „wie aber wenn.“ Sch. úr nem akarja a következtető magy. *hát*-ot a *hát* = dorsum-tól külön gyökből származtatni. Ebben nem érthetünk vele egyet. Mert semmi esetre nem lehet a következtető *hát*-ot a *tehát*-tól elválasztani, mely régibben ezt tette : „akkor“ (*te-hát*, v. *tu-hát*) és melynek *hát*-ja egy „kor“-t jelentő *há* v. *hó*-ból ered, mely még más ragokkal is fordul elő a magyarban (*hé-be*, *hó-ba*, *idő-há-ra*). V. ö. e szó fejtegetését Magyar Nyelv. VI, 176. hol azt is mondtam, hogy a magában használt *hát*, a mint mai nyelvérettünk

*) Meglehet hogy *kés-s-ik* volt az, a miből *késs-ik*, *késik* változott el.

is mondja, ugyancsak *tehát*-ot ér, és ennek kihagyásos rövidültje. — A *hát* (dorsum) szóval rokon finn *hartio*, lapp *hardo* „váll“, mely jelentés rokon szókban a „dorsum“-jelentéssel váltakozhatik *); így p. o. a lapp *ólke*, finn *olka*, eszt. *olla* = „humerus“ (maga a magy. *váll* is); de egyszersmind = tör. *arka* „dorsum.“ Továbbá egy a magy. *hát*-tal tör. *art*, *ard* „hát“, mely *rt*-vel levén, Sch. úr szerint az *rk* (*lk*)-val való *ark-a*, (*olk-a*)-val jóformán rokonnak tekinthető. Ettől mégis vonakodnánk, mert így a magy. *váll* (= *olka*, *olla*, *arka*)-nak a *hát* (= *hartio*, *art*)-tal való azonossága következne, a mit bajos lesz elfogadni; másodsor, ha ugyanazon egy nyelv látszólag egy fogalomra két különhangú névvel bír, nagyon valószínű, hogy épen valami különbséget akar tenni és kifejezni a két, bár egymáshoz közel álló, névfogalom között. Így a „pars postica“ jelentése csak az *ard*-ot illeti (*ard-im-da* utána, mögötte stb.), ellenben *arka* csak a gerinces kiálló hátrésznek vétetik: *at arkasí*, ló-hát, *bičak arkasí* kés háta. — A *hartio h-ját s* (= *sz*)-ből eredetnek tartja Sch. úr, mert találkoznak: finn *selkä* dorsum, *särkä* dorsum; tör. *sirt* hátgerincz, magyar *szirt* (nacken, genick). Következne ebből, hogy a törökben *ard* és *sirt*, magyarban *szirt* és *hát*, finnben *selkä*, *särkä* és *olka* egyek legyenek, a mi ellen iménti észrevételünk szól. — Érdekes a finn *häntä* „cauda“ is, nem csak hogy az „után“ viszony kifejezésére használtatik (juokse sen *häntään* = fuss utána, tkp. farka után), és így = tatár *kin* (*kin-i-den* a parte postica ejus) mutatkozik; hanem azért is, mert *häntä*-től a „lupus“ épen úgy nevezetik *κατ' ἔξοχῆν hännikäs*-nek „caudatus“nak, mint magyar „fark“-tól *farkas*-nak. Hogy a *farkas* nem árja eredetű, bármily hasonlók: szkr. *vrka* (*varka*), szláv *vluk*, *volk*, — ennek azt veti ellenébe Sch. úr, hogy a magyar szóban az *as* magyar képző van hozzáadva, s hogy *fark* igaz eredeti magyar szó = cauda. Még azt lehet hozzátenni, hogy az árja formák, melyek itt kérdésbe jönnek, *v*-vel kezdődnek, a magyar pedig ezt nem szokta változtatni árja szó átvételkor; legközelebb is tán a szlávtól vette volna (a honnét p. o. a *medve*-t is kapta); — ime *v*-vel kezdődő szláv szók: *vedro*, *vichr*, *večerja* stb. mind megtartják a *v*-t, nem változtatják *f*-fé: *veder*, *vihar*, *vacsora* stb. — Ez alkalommal a magyar *féreg* szót is ejti szóba

*) Analogiául hozza föl: spanyol *espalda* (váll), többesszámban *espaldas* (hát), tungúz *nuru* (hát), tör. *onus* (váll, **onur*).

Sch. úr, mely = „vermis“ és „lupus.“ E két jelentés közül prioritást a „vermis“-nek ad, mert a *féreg* gyöke a vogulban tűnik elő, mint *për* „sich drehen, winden.“ Analogiául szolgál a török *kurt* lupus, *aghač kurdu* (baumwolf = raupe), csak hogy itt a „lupus“ jelentésnek jutna a prioritás. Ez mégis kérdéses lehet, mert kojbal-tatárban *kurt* csak „vermis“, szintén csuvas *khort* „vermis“, és „apis.“ A *féreg* szót különben az egér-ről is használják a székelyek.

A negyedik csoportban Schott úr a magy. *meg* (*mög*) áltaji rokonságát tárgyalja; de ennek ismertetését már, a hely szüke miatt, jövőre kell halasztanom.

4) *Tövisk, tövis* : A *tövisk* szóban, e mellett : *tövis*, a *k* nem csupa toldalék, hanem igen lényeges rész. Ugyanis *tövisk* nem egyéb mint a *tő* (*tü*) acus szónak kicsinyítő alakja s az *isk* a kicsinyítő képző, mely az igen közönséges tör. *čik*, *čik* kicsinyítőnek felel meg; más szóval, *töv-isk* e h. *töv-sik*, *töv-csik*. V. ö. a török kicsinyítőkről Schott, Altajische studien I. ismertetését (MNYelvészet VI, 166.). Vagy lehet *tövisk*-et úgy is nézni, hogy eredetibb *tövisk* helyett való, mikor aztán a *tövi* magának a *tő*, *tü*-nek tükrözné vissza hajdan volt teljesebb alakját. Ugyanis a *tő*, *tü* szónak gyökigéje nem lehet más, mint azon *tü-ni* (*tő-ni*) ige, melyet MNYelv. VI, 545. mint a magyarban meglevőt kimutattam = tör. *tik*-mek (szúrni); Régi magyar Passio, ed. Toldy 215. „nagy sokszor az töviskek az ő áldott lábait *meg-tüdesték* (*tü*-desni, mint *ver-des-ni*) vala.“ A török *tiken*, *diken* (tövis) nyilván a *tik*, *dik*-mek ige nomen agentise („szúró“), s szintígy a magyar *tő*, *tü* ebből vonódott össze : *tövő*, v. *tüvő*, mely helyett *tüvő*, *tüvül* is lehetett. Ennek mása volna a *tövi* ebben : *tövi-sk*. A *tövis* e szerint csak a *tövisk*-nek könnyebb ejtéssel való mása; *sk* (*sik*) nem megtoldott képző, hanem az *s* csonkult képző. Így, ha nem tudva is miért, helyesen és találóan mondta volna már Molnár Albert, Gram. Ung. (Hanoviae 1610.), 38. lapján : „Apocope contra est de fine literae aut syllabae amputatio, ut : *tövis* pro *tövisk* spina“ stb.

5) *Ezüst*. — Pott (I. Steinthal, Zeitschr. für Völkerpsychologie II, 121.) egyebek közt azt említi, hogy az osszét nyelvben (mely különben árja nyelv), *aevzist* (*s* = *sz*) „argentum“-ot jelent, s maga jegyzi meg : „womit in auffallender weise ung. *ezüst* zusammenklingt, so dass hier wahrhafte verwandtschaft vorliegen möchte.“ Mondhatnók inkább, hogy a két szó azonossága, s egyszersmind valami kölcsönvétel tűnik előnkbe. — Feltetsző mindenestre, hogy

a magyar nyelv az *arany* szót, háár kissé eltérő alakkal, közösen bírja a törökséggel: tör. *altun*, jakut *altan* (de jelentése „réz“), csuvas *ıldüm* (arany); nem így az *ezüst*-öt, mely tör. *gömiš*, kojbal-tat. *kitmüs*, jak. *kömiš*, csuv. *kitmül*. — Egy tekintetben közelebb jár a magy. *arany* alakhoz osztj. *sarña*, *sorña*; az ezekbeli *r*-nek tör. *lt*-hez való viszonyát azonban mutatja a cseremisiz *šörtñe*.

BUDENZ JÓZSEF.

KÖNYVJELENTÉSEK.

P. Vergilii Maronis Aeneidos liber secundus. Ex Ribbecki recensione recognovit et perpetua annotatione illustravit *Aemilius Thewrewk a Ponor*, Professor Budensis. Pestini. In aedibus Gustavi Heckenasti. 1863.

A kitől tavál Homér Iliása-t ismerteté meg Budenz József (Nyelvt. Közlemények I. 145. stb. l.), ugyanattól itt Virgilius megkezdett kiadását jelenthetjük. Lesz gondunk reá, hogy megismer-tessük, ha majd az egész második könyv a közönség kezében lesz.

Szótár C. Julius Caesar de bello Gallico és de bello Civili című emlékirataihoz, gymnasiumok és reáltanodák számára. Készítette *Bartl Antal* tanár a pesti kir. főgymnasiumnál. Pest, kiadják Kugler és Essman. 1863. (XVIII. és 236 lap. Ára nincs ki-téve.) A XVIII. lapnyi bevezetésnek tartalma: A) Caesar élete és iratai. B) Földirati adatok: I. Gallia, hosszabb cikk, II. Germa-nia, III. Britannia. C) Történeti adatok Galliáról. D) A rómaiak hadügye Caesar idejében: I. A seregnek felosztása, II. a hadseregnek fegyverzése, III. a hadseregnek felállításása és alkalmazása az ütközetben, IV. a seregnek alkalmazása megerősített helyek bevételénél (erre nézve figyelmeztetem a szorgalmatos szerzőt, hogy jó lesz az „*oppugnatio repentina*“-t és az „*obsidio*“-t „*obsessio*“-t a régi helyesebb szókkal, úgymint *ostrom* és *megszállás*-sal kitenni), V. a hadsereg alkalmazása erősített helyek megvédésénél, VI. a római hadsereg az útbán, VII. a római tábor, VIII. a római hadsereg hadi jelvényei és harczenéje. E) A gallok, germánok és britannok had-ügye. F) Időszámítás és hossz mérték a rómaiaknál.